

**АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ЛЕВЧЕНКА В
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка**

1. W. Barwiński, *Muzyka ukraińska*, “Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie” 1934 nr 80.

2. M. Czerepanyn, *Ukraińska i polska muzyka na stronach lwowskich periodyków końca XIX – początku XX w. W: Musica Galiciana, t. I, Rzeszów 1997.*

3. *Istoriya Ukrajinśkoji Muzyky, w. III, Kijów 1990.*

4. T. Mazepa, *Lwowskie towarzystwa muzyczne. W: Musica Galiciana t. IX, Rzeszów 2005.*

5. E. Nidecka, *Twórczość polskich kompozytorów Lwowa a ukraińska szkoła kompozytorska (1792 – 1939), Rzeszów 2005.*

Materiały archiwalne:

Centralnyj Istorycznyj Derżawnyj Archiw u Lwowie, Akcjonalne Towaristwo “Polskie Radio” we Lwowie (Towarzystwo Akcyjne “Polskie Radio” we Lwowie), F. 480, O. 1, Ed. Chr. 25, S. 2; Program radiowy z 1933 r.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2011

УДК 378.013(092):784

Наталія Сулаєва, кандидат педагогічних наук, доцент

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка,*

*докторант кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету
імені В.Г. Короленка*

**АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Г. ЛЕВЧЕНКА В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка**

У статті висвітлюється педагогічно-мистецька діяльність українського хорового диригента, композитора, фольклориста, професора, керівника українського народного хору “Калина” Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка Григорія Семеновича Левченка. Акцентується увага на важливих аспектах формування ціннісних орієнтацій учасників мистецького колективу в процесі художньо-творчої співпраці.

Ключові слова: педагогічна діяльність, ціннісні орієнтації, мистецтво українського народу.

Літ. 7.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Ціннісними підвалинами української національної освіти є мудрість, духовність, менталітет та культурні надбання, що склалися впродовж багатовікової історії нашого народу. Унікальність та поліфункційність їх впливу на формування особистості усвідомлювалася та підкреслювалася видатними діячами минулого (Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, І. Франко) й відзначається провідними вітчизняними педагогами сьогодення (І. Бех, О. Вишневський, В. Гнатюк, П. Кононенко, В. Кузь, Ю. Руденко, Б. Ступарик, П. Щербань). Науковці зазначають, що виховання має забезпечувати “гармонійний розвиток і цілісність особистості, сприяючи розквіту її здібностей і обдарувань, збагаченню на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності та культури” [1, 568].

Реалізація вищепоставлених завдань можлива лише за умови підготовки високодуховного

вчителя (К. Атрамонова, Б. Вульф, І. Зязюн, Н. Корякіна, В. Кушнір, М. Мурашов, О. Рувінський, Г. Сагач, С. Хамматова, Л. Фрідман, Г. Шевченко тощо), який спроможний передавати не тільки прагматичні дані різних наук й технократично зорієнтовані знання, уміння й навички, а й формувати молоду людину, здатну до самостійного мислення, суспільного вибору, активної творчої діяльності, збереження та примноження надбань своєї держави з орієнтуванням на найвищі загальнонародні й загальнолюдські цінності.

Одним зі шляхів удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя є вивчення досвіду педагогів-сучасників, які в реальних умовах знаходять і реалізують вагомні чинники формування в студентів цілісної картини навколишнього світу з високодуховними, висококультурними, високоморальними ціннісними орієнтаціями – системи спрямованості інтересів і потреб особистості на певну ієрархію життєвих цінностей – в їх національному розумінні.

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ЛЕВЧЕНКА В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Яскравим представником плеяди подвижників української національної освіти сьогодення є заслужений працівник культури України (1969 р.), заслужений діяч мистецтв України (1981 р.), професор (1992 р.), завідувач кафедри музики у 1982 – 2004 роки Полтавського державного (сьогодні національного) педагогічного університету імені В.Г. Короленка, Відмінник освіти України, незмінний керівник українського народного хору “Калина” Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, хоровий диригент, композитор, фольклорист, педагог Григорій Семенович Левченко.

Багаторічна викладацька та творча діяльність митця відзначена численними нагородами, серед яких, орден Миколи Чудотворця за визначний вклад у примноження добра на землі (1997 р.), орден “За заслуги” III ступеня (2009 р.), почесні грамоти Кабінету Міністрів України (1999 р.), Міністерства культури і мистецтв України “За багаторічну плідну працю в галузі культури” (2004 р.), відзнака Міністерства освіти і науки України – знак “Петро Могила” (2007 р.). Г. Левченко лауреат Міжнародного відкритого Рейтингу популярності та якості “Золота фортуна” (2011 р.), лауреат Полтавської міської премії імені В.Г. Короленка (2006 р.) та Полтавської обласної премії імені Панаса Мирного (2007 р.), багаторазовий лауреат мистецьких фестивалів та конкурсів. Ім’я Г. Левченка занесено до книги “Митці України” (1994 р.), енциклопедичного довідника “Ім крила дала Пирятинщина” (2000 р.), до книги “Імена України” (2002 р.), до довідково-біографічного видання “Хто є хто на Полтавщині. Видатні земляки” (2004 р.) та до біографічного довідника “International Who’s Who in Musicians’ Directory” (Cambridge: The International Biographical Center, 1996), що видається в Англії з 1996 року.

Формування ціннісних орієнтацій цієї непересічної особистості починалося з батькового слова, маминої пісні та простого й водночас насиченого сільського життя. Із 12 серпня 1933 року мальовниче село Грабарівка Пирятинського району на Полтавщині стало Малою Батьківщиною для Г. Левченка. У ньому він уперше почув і закохався в народну пісню, рідну мову, відчув нестримну жагу до життя, освіти й самовідданої праці. Ці важливі складові стали найвищими цінностями для нього впродовж усього життєвого шляху.

“Викопавши колодязь голими руками” [5] видатний митець сучасності Г. Левченко “п’є” сьогодні джерельно чисту воду української

музики, творчості, натхнення, повноцінного мистецько-педагогічного життя. В далекому минулому залишилися добові зміни за верстатом (1950 – 53 рр.), польоти на реактивних бомбардувальниках Іл.-28 (1953 – 56 рр.), стипендія імені М. Лисенка за відмінне навчання в Полтавському музичному училищі (1956 – 1960 рр.), навчання у Вищій профспілковій школі культури в Ленінграді (1968 р.), керівництво мистецькими колективами Полтавщини (“Решетилівські вишивальниці”, “Горлиця”, “Барвінок”, хорової капели полтавського педінституту), звільнення з інституту “За націоналістичні погляди”...

Нині ця незвичайна з унікальною долею особистість наповнює своє життя різноманітними видами діяльності, найціннішими з яких є, на нашу думку, мистецька й педагогічна, що злилися в гармонійній єдності й розділити їх можливо лише теоретично. У цій статті ми розглядаємо мистецьку діяльність Г. Левченка через призму педагогічної, окремими складовими якої є: перетворювальна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна та комунікативна.

Стрижнем цілісної педагогічної діяльності Г. Левченка є перетворювальна, оскільки вона призводить до реальних змін аксіологічної сфери особистості. Прагнучи передати молодому поколінню свій професійний і мистецький досвід, вберегти його від посередності й бездуховності Г. Левченко створює в педагогічному університеті студентський колектив під назвою “Калина” (1979 – 2011 р), який змінює не лише його власне життя, а й збагачує формальну підготовку майбутніх учителів неформальною мистецькою освітою.

“Калинянську школу” Г. Левченка за тридцять два роки його керівництва пройшло понад 1000 учасників – майбутніх учителів, вихователів, викладачів. Упродовж цього часу головним завданням для митця було виховати людей, для яких найважливішими будуть національні цінності. Такими, на думку Г. Левченка, є народна пісня, рідна мова, традиції, звичаї й обряди, менталітет українського народу.

Педагог переконаний, що одним із найважливіших засобів формування в майбутніх педагогів ціннісних орієнтацій є народна пісня, яка несе в собі багатство історії, вірувань і сподівань, думок і переконань українців. Усе своє свідоме життя митець прагне зберегти, передати молодому поколінню та примножити пісенне надбання свого народу.

Зібрані народні пісні полтавського краю Г. Левченко впорядковує в два навчальні посібники з сольфеджіо (2001, 2006 рр.) та в збірник

**АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ЛЕВЧЕНКА В
УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка**

“Народні пісні Полтавщини” (2006 р). Важливість використання такого музичного матеріалу в навчально-виховному процесі Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка переоцінити неможливо. Окрім учасників хору “Калина” – калинян, з пісненими перлинами зі збірників Г. Левченка знайомляться студенти спеціальності “Музичне мистецтво”, а також сотні майбутніх учителів на різноманітних виховних заходах, зокрема, на щорічному конкурсі психолого-педагогічного факультету “Народний календар”, сценарій якого вибудовується з урахуванням регіонального матеріалу (“Вітер дуба та вихиує”, “Летів ярон-сад”, “Ой у лісі під дубком”, “Пусти, свате, в хату”, “На городі буряки”, “Ой матінко-вутко”, “Ой казала Галиночка”, “Заплітала мене дядина”, “Чорбівські підківки” тощо).

Схиляючи голову перед унікальністю народних пісень, Г. Левченко вболіває за те, щоб їх знала, любила й берегла українська молодь. Та разом із цим наголошує, що на сьогодні їх інтерпретація “часом не витримує ніякої критики... сучасні естрадні “зірки” в погоні за дешевим авторитетом паплюжать прекрасну народну пісню заморськими ритмами та еротичними рухами” [5, 14]. Митець зазначає, що багато музичних перлин нашого народу в сучасному виконанні втрачають первинний зміст: “горе-співаки” передають діаметрально протилежні настрої, руйнують їх природний стиль, форму, жанр. Такими, на думку митця, є пісні “Засвітали козаченьки” (де є такі слова: “Заплакала Марусенька свої ясні очі”) та “Їхав козак за Дунай” (“Вийшла ручки заломивши і тяженько заплакавши”), які переросли в бравурні марші.

Прагнучи сформувати “розуміння істинних цінностей народного мистецтва” [5, 15] в процесі своєї педагогічної діяльності, Г. Левченко художньо опрацює різні жанри музичного фольклору: календарні, родинно-обрядові, ліро-епічні, козацькі, бурлацькі, лірико-побутові, жартівливі, танцювальні тощо, й “кожного разу автор знаходить нові, оригінальні методи обробки, музичними засобами майстерно розкриває образи пісенного джерела” [2, 9]. Так, здійснюючи обробку вищезгаданого твору “Їхав козак за Дунай”, митець прагнув передати глибину його змісту та донести до виконавців і слухачів трагічні події часів козаччини, показати, що пісня “Це – біль прощання закоханих, страшна розпука, відчай і надія на милосердного Бога” [1, 130]. Уведення даного твору до репертуару українського народного хору “Калина” було обґрунтоване необхідністю викликати в майбутніх педагогів

усвідомлення цінностей людського життя, таких як кохання, вірність, гуманні й щирі взаємини, біль розлуки з близькою людиною тощо.

Не менш важливі особистісні цінності формуються й при виконанні інших обробок українських народних пісень Г. Левченка: “Ой давно, давно в матінки була” (любов до неньки, страждання від розлуки з нею), “На козака пригодонька” (материнська любов, почуття обов’язку сина перед батьками та вітчизною, вірне кохання та страждання від втрати рідної людини), “Виряджала мати сина у солдати” (співчуття, чуйність), “Ой у лузі зозуля кувала” (душевність, цнотливість), “Весілля” (дотепність, жартів, бажання добра людям), “Ой дуб на березу” (повага до старших), “Та нема гірш нікому” (людяність, милосердя), “Коло млина, коло броду” (теплі взаємні почуття двох закоханих), “Українська фантазія” (широта української душі, відвертість у людських стосунках, безпосередність і ширість).

Зазначимо, що на думку Г. Левченка, кожна пісня “чомусь навчає, виховує” і треба лише розуміти, з якою метою вона обирається. Для митця відбір твору для виконання з хором є надзвичайно важливим, адже він має захопити своєю красою, збудити серце, змусити співати душею. Такі переживання можуть виникнути лише у випадку взаєморозуміння учасників колективу та керівника. Тому Г. Левченко свідомо передає свою “закоханість в пісню” й змушує хористів відчувати те ж саме, розповідаючи про її зміст, пробуджуючи уяву й фантазію. Працюючи над виконанням творів, митець вимогливо наставляє: “Не співай, заплач...” чи “Вдумайтеся, про що ви співаєте!”. І калиняни “плачуть” і “страждають”, “радіють” і “жартують” разом із героями музичних перлин, прагнучи передати такі ж почуття слухачам.

Отже, зміни, які відбуваються в поглядах, переконаннях, уподобаннях учасників хору “Калина”, є результатом майстерної перетворювальної педагогічної діяльності Г. Левченка. Цінності, сформовані в ситуації натхненної праці, творчого пориву є найстійкішими, оскільки емоційно “пережиті” в процесі виконання пісні.

Здавалося б у людини, яка віддала більшу частину свого життя справі виховання молодого покоління, пізнавальний вид педагогічної діяльності може бути й не таким вагомим. Та це не про Григорія Семеновича... Він постійно прагне до професійної довершеності та обізнаності й навчає цьому своїх калинян. Від досвідченого педагога й визнаного диригента Г. Левченка можна почути слова, які, на перший погляд,

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ЛЕВЧЕНКА В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

звучать дещо дивно: “Не можна зупинятися на досягнутому, необхідно постійно вдосконалюватися!” чи “Прийшли на репетицію – працюйте так, щоб вийти з неї збагаченими новими знаннями й уміннями! Не сумнівайтеся, я теж навчаюся разом із вами”. І це дійсно так. Г. Левченко ніколи не зупиняється, він знаходиться в постійному пошуку нових граней народного хорового мистецтва.

Педагог наголошує, що молодих людей доцільно й правомірно залучати до співу народною манерою, адже це важлива складова народної культури українців. На закиди про складність і надуманість такого співу Г. Левченко дає однозначну відповідь: у селах не навчали “правильно співати... Люди співали так, як їм хотілося, як співала їхня душа... вони співали виключно народною манерою” [5, 9]. Водночас митець підкреслює, що обмежувати сучасний народний хор репертуаром, який виконується лише народною манерою, не варто. Слід йти далі – збагачувати його творами, які вимагають уміння співати й класичною манерою” [1, 129]. Керівник хору “Калина” вже впродовж двадцяти років впевнено йде цим шляхом. Так, вивчаючи обробки народної пісні “Стоїть гора високая” на слова Л. Глібова, митець зіткнувся з проблемою: вони “були розраховані на колективи з малим діапазоном сопрано, інколи навіть мелодія спрощувалася” [1, 129]. Щоб зберегти широту мелосу української вокальної перлини митець здійснив її власну обробку, яка дозволила в повній мірі розкрити всю велич прекрасного твору. Такою ж особливістю відзначається й хорова версія Г. Левченка до фрагменту концерту для фортепіано з оркестром С. Шевченка “Ой у лузі та ще й при березі”. Унікальністю її є жанрова новизна – поєднання народного хорового співу з класичним інструментальним концертом.

Довершеністю й оригінальністю вирізняються авторські твори Г. Левченка, що створювалися митцем з урахуванням масштабних виконавських можливостей хору “Калина” (вміння співати від соло до восьми-десятиголосся). Серед них пісні, написані на народні слова “Ой гай, мати, гай”, “Народна симфонія”, “Посіяла василечків”, на слова Т. Шевченка “Од села до села”, М. Бойко “Земле рідна моя”, А. Пашка “Буду милого ждять” та на власні слова “Червона калина – полтавська земля”, “Гільце” тощо.

Неабияким досягненням студентського самодіяльного колективу “Калина” є вміння виконувати не лише народні перлини, їх обробки, авторські пісні, але й релігійні твори. Вперше Г. Левченко звернувся до них лише після здобуття

нашої державою незалежності. Саме в той час його вже визнано в Україні “Калину” запросили до Австрії, де необхідно було презентувати й духовну музику свого народу. Неймовірна праця над опануванням нової манери співу, незвичних для хору творів (Д. Бортнянського “Богородице, до тебе прибігаємо”, А. Веделя “Да исполнятся”, М. Лисенка “Молитва за Україну”, Г. Давидовського “Святий Боже”, Я. Яциневича “Богородице діво, радуйся”, М. Леонтовича “Літургія” тощо) була винагороджена шаленим успіхом і визнанням колективу вишуканою австрійською публікою (поїздки до Австрії відбулися ще не один раз – 1992, 1998, 2000, 2001, 2006 рр.).

Високу виконавську майстерність самодіяльного українського народного хору “Калина” мали змогу оцінити слухачі, а згодом прихильники колективу в багатьох країнах світу (Бельгія – 1994, 1997, 2003, 2005 рр.; Болгарія – 1984, 1989 рр.; Італія – 1996, 1997 рр.; Німеччина – 1992, 1994, 1997, 1999, 2000, 2003, 2006 рр.; Польща – 1990, 1993 рр.; Росія – 1983, 1993, 2005 рр.; Туреччина – 2003, 2004, 2005, 2009 рр.; Франція – 1997, 2011 рр.; Швейцарія – 1994, 1998, 2000, 2003, 2006, 2010 рр.). Разом зі своїми вихованцями Г. Левченко не просто пізнає світ, а, в першу чергу, надає можливість майбутнім педагогам пересвідчитися в унікальності й неповторності мистецької спадщини своїх пращурів, відчутти велич рідного народу, переконатися в необхідності пишатися своєю країною – вибудувати непересічні й вічні ціннісні орієнтації на майбутнє.

Відрадним для педагога є те, що зміни, які відбуваються у внутрішньому світі калинян, стають провідними мотивами поведінки у їхньому повсякденному житті. Учитель і вихователь Г. Левченко щиро радіє, коли чує гарні відгуки про своїх вихованців і з гордістю пише про них у своїй книзі “Спогади. Роздуми. Погляди. Поради”: “Особисто я “калінян” боготворю, захоплююся ними, пишаюся, люблю, як своїх дітей” [5, 60]. А їх у педагога лише в цьому 2011 – 2012 навчальному році близько 150 осіб (90 – 100 хористів, 18 – 20 оркестрантів, 12 – 16 учасників танцювальної групи, від 15 до 30 осіб студії).

Висока результативність педагогічної діяльності митця, на нашу думку, зумовлена вмінням Г. Левченка створювати в колективі відповідну художньо-творчу, емоційно-позитивну атмосферу зі злагодженою взаємодією учасників, яким прищеплюються найкращі риси українського народу. На формування однієї з найважливіших із них – любові до українського народу – спрямована діяльність керівника хору “Калина”. Митець зазначає, “народу ми зобов’язані всім. Він

АКСІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Г. ЛЕВЧЕНКА В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ХОРІ “КАЛИНА”

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

справжній, найталановитіший творець усього кращого, що є в музиці, і, несучи своє мистецтво в народ, ми лише частково повертаємо йому свій борг” [1, 45].

Вагомою складовою особистісних якостей калинян (як і всіх людей, що живуть на українській землі), на глибоке переконання Г. Левченка, є постійне спілкування й вільне володіння однією з найвизначальніших духовних цінностей українського народу – мовою. Вона вирізняється мелодійністю та глибиною, що зумовлено самою її природою, наголошує митець: “Вийдіть у степ, вдихніть на повні груди повітря, настояне на запахах численних різновидів польових квітів, і ви збагнете, звідкіля в українців “грудний спів”, співуча мова” [5, 5]. Окрім того, знання мови народу, на землі якого живе людина (незалежно від національності) є проявом її вихованості й культури, ознака гідного громадянина держави.

Значимими в процесі комунікативної взаємодії Г. Левченка та учасників хору є особистісні риси кожного: гуманність (щирість, милосердність, людяність), демократизм (визнання рівноправності всіх учасників колективу: студентів, викладачів, учнів, учителів, солістів чи рядових хористів), індивідуалізм (працелюбність, наполегливість, дисциплінованість, уміння повністю й безкорисливо віддавати себе колективу, життєрадісність). Розвиток цих рис у калинян відбувається легко й невимушено, без пафосу й зайвих слів. Перш за все, вважає педагог, керівник має бути прикладом для вихованців, проявляти найвищі людські якості в спілкуванні з ними, які навзаєм відповідатимуть тим же. Г. Левченко наголошує, що основним принципом роботи з вихованцями є вимогливість і справедливість батька, відсутність “дешевого авторитету”, прояв поваги до кожної особистості, бачення та плекання в ній позитивного, віра в кожную людину [5].

Усі свої сили, здібності й досвід Г. Левченко віддає своїм калинянам для того, щоб “готувати

не стільки співаків-професіоналів (та і специфіка роботи в самодіяльному колективі це унеможлиблює), скільки виховувати (“ліпити”) Громадян України, формувати Українську Націю” [5, 16].

Провідними цінностями в мистецько-педагогічній діяльності Григорія Семеновича Левченка є: Україна, мова, народне мистецтво, люди, яким він служить віддано, жертвовно, до самозабуття.

Планомірна, систематична робота Г. Левченка над формуванням системи ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів в українському народному хорі “Калина” Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка не можуть залишитися поза увагою громадськості. Мистецькі, педагогічні надбання цієї непересічної особистості є надзвичайним скарбом, який має використовуватися в справі формування нової генерації нашої держави.

1. Гайдамака В.М. Сповитий вітрами / Гайдамака Вікторія Миколаївна. – Полтава: Дексі-прінт, 2004. – 188 с.

2. Гнатюк Л.А. Майстер пісенного дива / Л.А. Гнатюк // Левченко Г.С. Червона калина – полтавська земля: Збірник творів з репертуару Українського народного хору “Калина” – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2000. – С. 5–22.

3. Докукіна О.М. Національне виховання дітей і учнівської молоді // Енциклопедія освіти / [головний ред. В.Г. Крижко]. – К.: Хрінком Інтер, 2008. – 1036 с.

4. Крижко В.В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою / Крижко В.В. – К.: Освіта України, 2004. – 440 с.

5. Левченко Г.С. Спогади, роздуми, погляди, поради. Художньо-методичні нариси / Левченко Григорій Семенович – Полтава: ПФ “Форніка”, 2007. – 108 с.

6. Левченко Г.С. Червона калина – полтавська земля: Збірник творів з репертуару Українського народного хору “Калина” / Григорій Левченко – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2000. – 167 с.

7. Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій: Навчальний посібник / Нельга Олександр Вячеславович – К.: ТАНДЕМ, 1997. – 368 с.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2011

“Справжній художник позбавлений гордовитості, він дуже добре розуміє, що мистецтво невичерпане”.

*Людвіг Ван Бетховен
німецький композитор*

